

teologický odkaz je v súčasnosti veľmi živý a aktuálny, a preto odporúčame túto knihu do pozornosti každému, kto sa zaujíma nielen o dielo Jána Dunsca Scota špeciálne, ale aj tým, ktorí sa zaoberajú etickými a právnymi teóriami tak v stredovekej, ako aj v novovekej či súčasnej filozofii.

Michal Chabada

doc. Mgr. Michal Chabada, PhD.
Katedra filozofie a dejín filozofie FiF UK
Šafárikovo nám. 6
818 06 Bratislava 1
SR

JAN PATOČKA:

Věčnost a dějinnost

Praha: Oikoymenh 2007, 135 s.

Vydavateľstvo Oikoymenh pripravilo pre širokú čitateľskú obec ďalšie dielo J. Patočku. Jej základom je štúdia *Věčnost a dějinnost* s podtitulom *Rádlův poměr k pojetím člověka v minulosti a současnosti*. Kniha, hodnotená či už ako stať, alebo ako monografia, vyšla po prvýkrát takmer kompletne (až na malú časť tretej kapitoly) a ako samostatná publikácia. V neúplnej podobe však už bola publikovaná viac ráz.²⁷ V predchádzajúcich vydaniach vydavateľom chýbali prvá druhá kapitola a začiatok tretej kapitoly. Chýbajúcemu textu však podľa najnovších zistení vydavateľov zodpovedá Patočkov článok *Český humanismus a jeho poslední slovo v Rádlůvi*.²⁸ Spolu s týmto textom obsahuje kniha aj Patočkov pracovný rozvrh samotnej štúdie, ktorý sa dochoval v jeho pozostalosti.

K čitateľovi sa teda dostáva po prvýkrát (takmer) kompletný obsah pôvodného spisu *Věčnost a dějinnost*, ktorý Patočka napísal v roku 1947.

Samotný obsah tejto knihy môžeme vnímať v *troch rovinách*. Prvá rovina sa dotýka reakcie Patočku na Rádlovo dielo *Útěcha z filozofie*, ktoré vyvolalo svojho času v českom filozofickom myslení pomerne búrlivú diskusiu. Jedným z filozofov, ktorí sa do tejto diskusie aktívne zapojili, bol aj Jan Patočka. Hlavne prvá časť knihy (pôvodne v štúdiu prvé dve kapitoly) obsahuje kritiku koncepcie Emanuela Rádla, jeho určitú *nesystematickosť*, ktorá sa prejavila podľa Patočku aj v diele *Útěcha z filozofie*, ale hlavne kritiku jeho chápania humanizmu, keď „Rádl opustil humanistickú líniu a odobral sa do končín teológie“ (s. 14). Hodnotenie a kritika Rádlovej koncepcie humanizmu však nie sú tým najpodstatnejším, čo tvorí text tejto knihy.

Druhú rovinu, ktorá prekračuje hranice diskusie o spomínanom Rádlovom diele, tvoria všeobecnejšie úvahy autora o *etike* a o *humanizme* ako takom. Filozoficky interpretuje rôzne náhľady viacerých významných filozofov na problém humanizmu. Takto analyzuje

²⁷ *Péče o duši*, sv. 2: *Negativní platonismus*, Praha 1987, s. 127 – 247; ďalej v publikácii *Negativní platonismus*. Praha 1990, s. 59 – 219; taktiež v *Péče o duši I*. Praha 1996, s. 139 – 242.

²⁸ Patočka, J.: *Český humanismus a jeho poslední slovo v Rádlůvi*. In: Kritický měsíčník, 9, 1948, s. 161 – 165.

napr. náhľady M. Schelera, M. Heideggera, S. Kierkegarda či J. P. Sartra, ktorých filozofia bola v tom čase v bývalom Československu len málo známa.

Patočka tu tak ako mnohokrát predtým, ale hlavne neskôr, dokazuje, že je *historikom filozofie a dejinným filozofom*. Svoje úvahy jednoznačne a so samozrejmosťou opiera o vynikajúcu znalosť všeobecných dejín, ako aj dejín filozofie. Najmä o jeho interpretácii Heideggera, ktorej je venovaná takmer celá jedenásta kapitola, môžeme s určitosťou povedať, že nemala v súdobom českom-slovenskom filozofickom myslení obdobu a je cenná aj z dnešného pohľadu. Spolu s Heideggerom sa Patočka dostáva cez obnovené polozenie otázky o *bytí*, odlišenom od jestvujúcna, k filozofickému skúmaniu *človeka*. Ak sa máme dostať k podstate bytia, podľa Patočku „musí byť najprv rozobratý človek vo svojom bytostnom zložení“ (s. 70). Bytie totiž „nemôže zásadne nikdy byť niečím jestvujúcim“ (s. 75) a odhaľuje sa len v *človeku*, ale zároveň ho robí tým, čím je. To Patočka formuluje veľmi jasne: „Prvé vo filozofii nie je Cogito ani Sum, ale Est, ktoré samo nie je niečím jestvujúcim, ale nás následne robí tým, čím sme“ (s. 77). Cez úvahy o bytí, inšpirované Heideggerom, sa dostáva Patočka k sokratovskej „starosti“, ktorú formuluje, ako „podstatu živobytia, bytia človeka“ (s. 82). Toto „živo-bytie ako starosť je vždy podstatne nehotové, necelé...“ (s. 82) a v jeho základe je taktiež *časovosť*. Cez heideggerovskú časovosť sa Patočka následne prepracúva k *dejinnosti*, ktorá je centrom jeho záujmu. Tieto úvahy sa stávajú neskôr jedným z pilierov Patočkovej celoživotnej filozofickej práce. Vo vzťahu k spomínanej druhej rovine tejto štúdie Patočka ponúka *vlastné filozofické riešenia* etického problému humanizmu. Východisko, ktoré volí, nie je podľa jeho vlastného náhľadu ani *metafyzické*, v zmysle večných, dokonalých a nemenných hodnôt, ale ani *ametafyzické*, ktoré by odmietalo akékoľvek trvalé hodnoty a čerpalo len z predmetnej prítomnosti. To by viedlo k mravnému relativizmu, až nihilizmu, a teda v oblasti etickej by dovoľovalo človeku takpovediac všetko, na čo by len pomyslel. Patočka tu ponúka vlastnú, *tretiu* cestu, ktorou je snaha človeka o sebarealizáciu, o „sebauskutočnenie“ (s. 113), a to prostredníctvom transcendovania predmetnej prítomnosti, ale zároveň s vedomím, že „nieť žiadneho *daného* cieľa“ (s. 113). Podstatou človeka je teda práve to *nehotové, nevyplnené*, ktorým je náš život v možnostiach. Človek tak má byť vedený *negatívnym* „vedením“ o tom, čo „nie je pravým jestvujúcim, čo ako dané, záľuba, inštinkt, rutina, zvyk nie je pozitívne“ (s. 114). Z tohto pohľadu je kľúčová štrnástá kapitola knihy.

Na tejto rovine je už badateľná autorova inšpirácia predovšetkým filozofiou Sokrata, ktorého vníma (na rozdiel od mnohých iných starších i súčasných filozofov – historikov) ako určitý *protipól* Platóna. Patočka sa v tomto období venoval pomerne obsiahlym prednáškam o Sokratovi, neskôr aj o Platónovi (pozri Doslov, s. 130), takže zjavne prenikol veľmi hlboko do problému *odlišnosti* Sokrata od Platóna.

Tento problém a jeho vnímanie samotným Patočkom je ešte zrejmejší, ak si uvedomíme tretiu rovinu, ktorá sa ukazuje v tomto texte, a to rovinu *metafyzickú*. Na tejto tretej rovine vystupuje spod povrchu jeho eticko-filozofických úvah práve *možný* alebo *skutočný* metafyzický základ, na ktorom sú postavené všetky ďalšie úvahy. Tak je to u Sokrata a tak je to aj u Platóna, ktorí, ako to vníma český filozof, akoby určili dve *rôzne línie vývoja* celých ďalších dejín filozofie v západnom myslení. Túto základnú ideu vystihuje aj samotný názov práce: *večnosť*, zastupujúca platónsky dokonalý svet ideí a *dejinnosť*, zastupujúca naopak sokratovské „vedenie nevedenia“ s jeho nehotovými, neukončenými (ale reflektovanými a vo vedomí transcendovanými) možnosťami.

Patočka odmieta akceptovať a prijať za svoj *platonizmus* v zmysle večnosti, dokonalosti, nemennosti akejkoľvek idey. V texte už veľmi zreteľne formuluje svoje názory, ktoré sú jednoznačne na strane *dejinnosti* a ktoré rozpracoval vo svojich neskorších dielach, zameraných na dejinofilozofickú problematiku. Priznáva, že to bol Hegel, od ktorého prijal myšlienku *negatívneho princípu*, „nedostatku, ktorý sa zaplňa“, na ktorom spočíva „duchovný život človeka a s ním dejiny“ (s. 115). Preto konštatuje, že sa „zdá nemožné hovoriť vôbec o konci histórie a o završení historického procesu“ (s. 116). Z tohto pohľadu sa ukazuje ako kľúčová, aj keď rozsahom nevelká, pätnásta kapitola (táto kapitola bola pôvodne v prvej verzii štúdie posledná – pozri Doslov).

Na pozadí problémov etiky a humanizmu Patočka rozvíja vlastné úvahy o *sokratovstve*, ktoré sa neskôr stávajú základom jeho koncepcií *negatívneho platonizmu* a *starostlivosti o dušu*, známych z jeho vrcholných diel. Kniha tak poskytuje dôležitý spojovací článok umožňujúci pochopenie filozofického vývoja tohto vynikajúceho českého mysliteľa, vývoja jeho myslenia od *pozitívnej* akceptácie platonizmu až ku koncepcii, ktorú dnes poznáme ako *negatívny platonizmus*.

Patočka pôvodne napísanú štúdiu po určitom čase prepracoval, čo sa však na výslednom texte prejavilo nielen pozitívne, ale aj negatívne. Na istých miestach akoby textu chýbala potrebná kontinuita. Ako príklad môžeme uviesť prechod od šiestej k siedmej kapitole, kde sa čitateľ dosť nečakane dostane od úvah o filozofii dejín k humanizmu Masaryka a k otázke vzťahu Rádlu k Masarykovi. Takýchto momentov nájdeme v texte viac. Taktiež absentuje celkový záver štúdie, isté *rezumé* (ako bolo u Patočku zvykom), ktoré zrejme autor pôvodne zamýšľal napísať. Text sa pri interpretácii Kierkegaardovho „prekonania etiky“ náhle končí.

Tieto nedostatky však len potvrdzujú, že Patočkov text *Věčnost a dejinnost* je v každej zo svojich publikovaných verzii textom nehotovým, neukončeným. To však neznižuje celkovú kvalitu textu. Naopak, istá neukončenosť textu umožňuje čitateľovi nazrieť priamo do tvorivej dielne autora a lepšie postrehnúť vývin jeho myslenia v období po roku 1945. Patočkove filozoficko-etické a metafyzické úvahy, podložené hlbokou znalosťou dejín filozofie, sú však nadčasové a veľmi inšpiratívne aj v súčasnej dobe. Čitateľovi ponúka táto kniha jednoznačne veľmi kvalitný a zaujímavý text, ktorý má svoje miesto aj v súčasnom filozofickom myslení.

Za zmienku stojí aj vynikajúco napísaný doslov s názvom *Ke vzniku a kontextu Patočkovy Věčnosti a dějinnosti*, ktorého autorom je *Filip Karfík*. Obsahuje mnoho cenných informácií nielen o genéze tohto vydania knihy, ale aj o dobových súvislostiach vzniku samotnej Patočkovej štúdie a v neposlednom rade ponúka aj utriedenú a filozoficky fundovanú interpretáciu najdôležitejších ideí tejto knihy.

Róbert Stojka

Mgr. Róbert Stojka
Katedra filozofie a dejín filozofie FF UPJŠ
Petzvalova 4
040 11 Košice
SR
e-mail: robert.stojka@upjs.sk